

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

КАТЕДРА СТРАТЕШКИХ И ОДБРАМБЕНИХ СТУДИЈА

**ФИЗИЧКО ГЕОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈУЖНОГ
ПОМОРАВЉА**

- ДИПЛОМСКИ РАД -

Ментор:
Дејан Радовић
Доц. др

Студент:
Ана Живадиновић
121/18

Београд, 2023.

САДРЖАЈ

1. УВОД.....	4
2. ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА	5
3. РЕЉЕФ ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА.....	9
4. КЛИМА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА	14
5. ХИДРОЛОГИЈА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА.....	15
6. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ	20
7. СТАНОВНИШТВО ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА.....	23
8. ПРИВРЕДА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА	24
9. РАЗВИЈЕНОСТ РЕГИОНА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА.....	28
10. ЗАКЉУЧАК	30
ЛИТЕРАТУРА	31

1. УВОД

Географска регија је један сегмент сложеног, свеобухватног географског простора на површини. Овај део се одликује природним и друштвеним елементима који су међусобно повезани. Основни природни елементи који прате једну географску регију јесу рељеф, клима, воде, биљке и животиње. Друштвени чиниоци географске регије су становништво, привреда, насеља.

Регије се разликују по природним и друштвеним одликама. Проучавањем и описивањем географских регија се бави регионална географија. Битни елементи регије су физичко-географски и друштвено-географски.

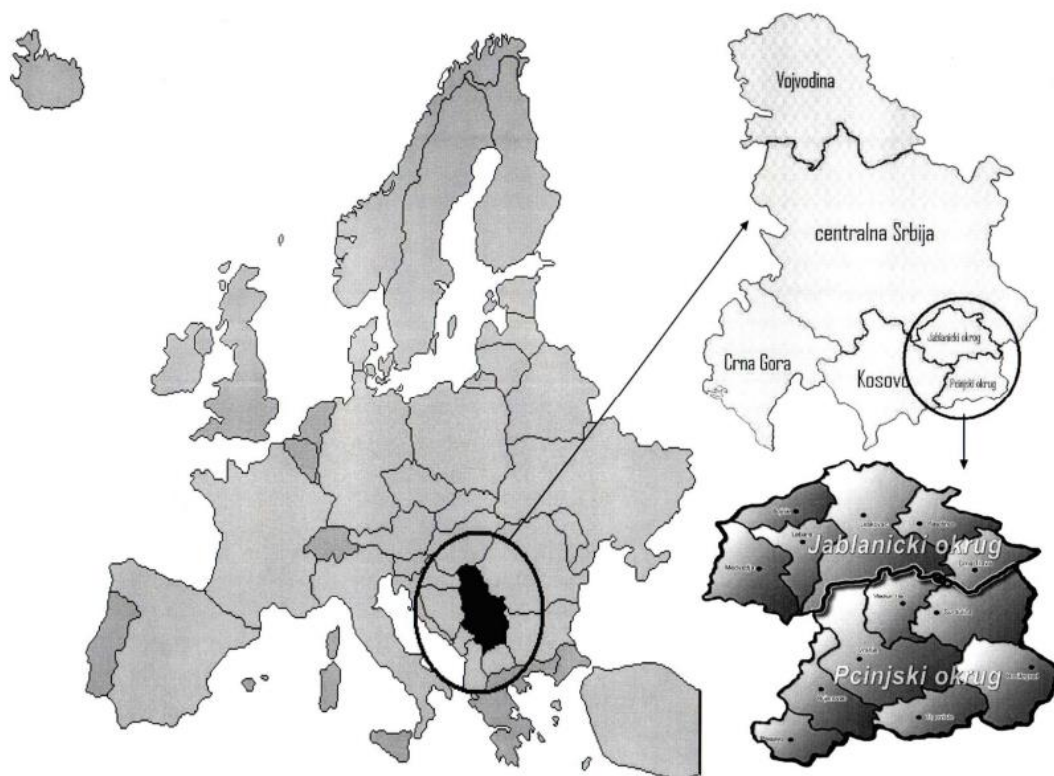
Територија Републике Србије је у регионално-географском смислу подељена на седам регија: Северна Србија - Војводина, Шумадија, Велико и Западно Поморавље, Западна Србија, Старовлашко-рашка висија и Ибарско-копаонички крај, Источна Србија, Јужно Поморавље и Косово и Метохија.

У овом раду ће бити приказане физичко географске карактеристике Јужног Поморавља, као једне од регија територије Републике Србије. Циљ рада је да прикаже и анализира основне природне и друштвене елементе ове регије, како би се утврдили потенцијали којима се располаже на овој територији, а све у сврху даљег развоја.

2. ФИЗИЧКО-ГЕОГРАФСКИ ПОЛОЖАЈ ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Територија Јужног Поморавља је величине 6.289 km², што заузима око 7% територије Републике Србије. Ова територија обухвата два округа:

- Јабланички са 6 општина – Лесковац, Лебане, Црна Трава, Власотинце, Бојник и Медвења,
- Пчињски са 7 општина – Врање, Босилеград, Трговиште, Сурдулица, Владичин Хан, Бујановац и Прешево (Станковић, 2016).

Слика 1. Физичко-географски положај Јужног Поморавља (Петрић, Крунић, 2009)

Јужно поморавље чини јужни део централне Србије. На истоку се граничи са Бугарском, на северу границу представља Балканска Србија, на југу граница са Северном Македонијом, а на западу са Косовом и Метохијом. У ширем смислу Јужно Поморавље чине три субрегије: Јужно Поморавље у ужем смислу, Власина

и Крајиште и Топлица и Јабланица. У ужем смислу ограничено је на долину Јужне Мораве (Павловић, 2019).

Већи градови су:

- Ниш,
- Лесковац,
- Врање,
- Прокупље.

Ниш се развио у котлини на долинским странама реке Нишаве. Представља значајну саобраћајну раскрсницу са аеродромом “Константин Велики”, привредни и индустријски центар са бројним фабрикама, радио и телевизијском станицом, универзитетом, позориштем и бројним манифестацијама културе и спорта. Са десне стране Нишаве налази се Тврђава, један од споменика турске војне архитектуре (Станковић, С. 2016).

Слика 2. Ниш (<https://pomoravljejužno.wordpress.com/gradovi>)

Лесковац се налази у средишту Лесковачке котлине на реци Ветерници. То је центар јабланичког управног округа. Познат је по фармацеутској, хемијској,

текстилној, прехрамбеној и дрвној индустрији. Лесковац је седиште и носилац развоја Јабланичког округа (<https://pomoravljeuzno.wordpress.com/gradovi>).

Кроз историју овај град је представљао станицу на раскрсници важних трговачких путева и имао је добар географски положај. Након ослобођења од Турака плодна котлина привукла је мигранте из Грделичке Клисуре, Пчиње, Врањске котлине, са Косова... Све ово допринело је његовом развоју (Стаменковић, Мартиновић и Филиповић, 2001).

Слика 3. Лесковац (<https://pomoravljeuzno.wordpress.com/gradovi>)

Врање је демографски, управни, културни и привредни центар знатног дела Јужног Поморавља и налази се са леве стране Јужне Мораве, близу ауто-пута и пруге Београд-Скопље. У њему се налази меморијални музеј-родна кућа књижевника Боре Станковића. Становништво се најчешће бави пољопривредом, а због гајења квалитетног дувана, отворена је и фабрика цигарета (Станковић, С. 2016).

Слика 4. Врање (<https://pomoravljeuzno.wordpress.com/gradovi>)

Прокупље представља културно и привредно средиште Топлице и налази се на обалама истоимене реке. За туристе је посебна атракција стари град на брду Хисар где запажамо и природну појаву епигенија. Овај град познат је по производњи намештаја, алкохолних и безалкохолних пића, украсног стакла, фабрици ратлука и бомбона и има разне културно-просветне институције (Станковић, С. 2016).

Слика 5. Прокупље (<https://pomoravljeuzno.wordpress.com/gradovi>)

3. РЕЉЕФ ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Данашњи рељеф Јужног Поморавља је настао као резултат сложених процеса. Овај период развоја је трајао неколико стотина милиона година.

Обележја рељефа ове регије су старе громадне планине, котлине и долина Јужне Мораве. Рељеф је генетски веома разноврстан. Среће се тектонски, палеовулкански, флувијални, крашки, глацијални, палеоабразиони и партије леса близу Сталаћа (Павловић, 2019).

Планине се убрајају у средишњу зону громадних планина, која прелази из источне Македоније у Србију и позиционирае су са обе стране Јужне Мораве.

Источно од долине Јужне Мораве, појас родопских планина чине: Бесна Кобила (1922 m), Дукат (1543 m), Варденик (1565 m), Стрешер (1875 m), Чемерник (1683 m), Остозуб (1546 m), Доганица (1621 m), Патарица (1806 m), Валодзи планина (1826 m), Руј (1706 m) и Миљевска планина (1733 m). Стрешер, Бесна Кобила и Дукат планина се налазе између слива Јужне Мораве и Струме. Изнад Врања су Облик и Грот (1323 m) (Станковић, 2016).

Бесна кобила (1922 m) је највиша планина регије и изграђена је од магматских стена. Планина Руј (1706 m) налази се између балканске Србије, Бугарске и Власине. Јастребац (1492 m) омеђује Топлицу, Јужно и Западно Поморавље. Чине га Велики и Мали Јастребац (Марковић и Павловић, 1995).

Слика 6. Јастребац (<https://jastrebaclakeresort.business.site>)

Моравска удолина представља најизразитију удолину у Србији и чини је већи број котлина и клисура. По постанку је полигенетска, полиморфна и полифазна (Родић и Павловић, 1994). Прешевска повија представља почетак Моравске удолине, раздваја Врањску котлину и Кумановску котлину и важна је саобраћајна тачка на моравско-вардарском коридору (Павловић, 2018).

Долину Јужне Мораве образују: Врањска котлина, Грделичка клисура, Лесковачка котлина, Печењевачко сужење, Брестовачка котлина, Курвинградско сужење, Нишка котлина, Мезграјско сужење, Алексиначка котлина и Сталаћка клисура (Марковић, 1980).

Врањска котлина се простира на дужини од 30 km и ширини од 6 km од Бујановца до Владичиног Хана. У западном делу котлине срећу се палеовулканске купе, дно је прекривено неогеним седиментима, а обод је од кристаластих шкриљаца (Павловић, 2018).

Грделичка клисура са дужином од 30 km раздваја Врањску од Лесковачке котлине. Усечена је у старе стене Српско-македонске масе (Павловић, 2018).

Грделичку клисуру чини део слива Јужне Мораве од Владичиног Хана до Грделице. У свом средњем току Јужна Морава улази код Владичиног Хана у 28 km дугу клисуру која се завршава код Грделице. Подручје је несиметричног облика - десна страна је изразито развијенија од леве (Брауновић, 2013).

Слика 7. Грделичка клисура (<https://kudanaput.com/grdelicka-klisura>)

Лесковачка котлина дугачка је 50 km, а широка 45 km и изграђена је од кристаластих шкриљаца. У правцу севера наставља се у Печењевачко сужење које спаја Лесковачку и Брестовачку котлину (Павловић, 2018).

Нишка котлина је дугачка 40 km. По њеном ободу очувани су трагови језерских тераса, на основу којих се може реконструисати историја њеног развоја.

Сталаћка клисура, позиционирана северно од Алексиначке котлине, представља окосницу долине Јужне Мораве. Низводно од Сталаћке клисуре је Горњовеликоморавска котлина и Доњовеликоморавска котлина које заједно чине долину Велике Мораве (Павловић, 2018).

Слика 8. Сталаћка клисура (<https://daljine.rs/stalacka-klisura-i-mojstinjske-planine-uskoro-zasticeno-podrucje>)

У мањим деловима регије заступљен је крашки рељеф. Међу недовољно проученим објектима је Илинска пећина у атару села Илинце, близу Прешева. Палеовулканске купе Облик и Грот налазе се на западу Врањске котлине и сведоче о вулканској активности у прошлости (Павловић, 2019).

Овде постоје и површи, различитих висина, флувијалног порекла. Посебно занимљиву појаву у рељефу чине земљане пирамиде. Ђавоља варош је скуп стубова, изграђених од лапораца и пешчара, на чијим се врховима налазе андезитске плоче (Петровић и Манојловић, 2003).

Слика 9. Ђавоља варош (<https://www.mojsvetuboji.com/djavolja-varos-varos-kao-nijedna-druga>)

Ове земљане пирамиде заузимају површину од 4500 m² близу Ђачког потока. На врху стубова висине 5 до 15 m и пречника до 3 m, налазе се плоче које штите неотпорну подлогу од разарања (Марковић, 1980).

Укупно има 202 земљане фигуре које се специфичним ерозивним процесом мењају, расту, скраћују, постепено нестају и поново стварају. Поред ових фигура, друга у природи ретка појава која се овде може видети јесу два извора рудничких вода са специфичним хидрохемијским својствима, такозвана Ђавоља вода. Ђавоља варош, као заштићено природно добро, налази се на Прелиминарној листи за упис у светску природну баштину UNESCO. (<https://zzps.rs/wp/pdf/%C4%90avolja%20varos%CC%8C.pdf>)

4. КЛИМА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Разлике у климатским подацима, температурама и падавинама осетне су између севера и југа регије. У северном делу су приметни утицаји панонске климе, а у јужном егејске климе. У долинама влада умерено-континентална клима, жупна у котлинама услед заштићености котлина од продора хладног ваздуха са севера и топлог ваздуха са Медитерана, а субалпска клима на Власини и осталим планинама. Котлине су преко лета са високим температурама и без падавина. Планине су преко зиме хладне и под снегом. Средња годишња температура је у Нишу виша него у Лесковцу, Врању и Прешеву. (Марковић и Павловић, 1995).

Јасно су изражена сва четири годишња доба и смењују се равномерно. Када говоримо о ветровима, приметни су западни ветрови и кошава, а дувају и локални горски и долински ветрови, који су специфични само за ову регију. (<https://aleksandargeo.wordpress.com/2019/04/15/klima/>)

Расподела падавина је неједнака и неправилно распоређена. Количина падавина опада од запада према истоку. Највећи део падавина је у области високих планина, па се количина падавина смањује према северу и североистоку.

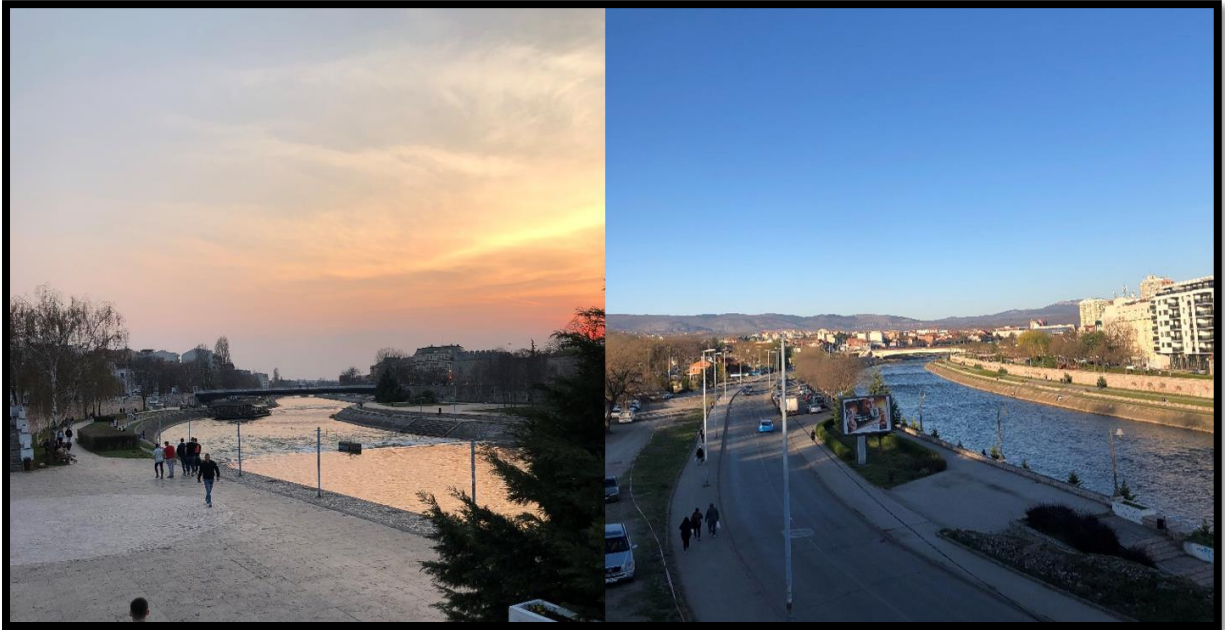
Јужно Поморавље максимум падавина има у мају и јуну. У јуну падне од 12% до 13% укупне годишње количине падавина. Најмање падавина има у фебруару и октобру. Власина и Крајиште добијају већу количину падавина. Планине регије добијају веће количине кише и снега. Јужно Поморавље спада у ведре области, ако се говори о облачности и инсолацији (Станковић, 2016).

5. ХИДРОЛОГИЈА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

У реке Јужног Поморавља убрајају се Јужна Морава, Нишава, Врла, Власина, Топоничка река, Ветерница, Јабланица, Пуста река и Топлица. Јужна Морава је десна притока Велике Мораве и настаје код Бујановца спајањем Биначке мораве и Прешевске Моравице. Има композитну долину, а корито је пуно наноса због слива Јужне Мораве који је карактеристичан по ерозији. Она тече кроз Врањску котлину, Грделичку клисуру, Лесковачку котлину, Нишку, Алексиначку и Брестовачку котлину, Печењевачко, Мезграјско и Курвинградско сужење и Сталаћку клисуру. Врла извире на падинама Варденика и искоришћена је за покретање четири хидроелектране. Ветерница, Јабланица и Пуста река су у неким периодима сушне. Топлица настаје на падинама Копаоника, а њена долина чини саобраћајну везу између Јужног Поморавља и Косова. Нишава је највећа притока Јужне мораве и настаје на територији Бугарске, а у нашој земљи тече на дужини од 151 km (Павловић, 2018).

Слика 10. Јужна Морава (<https://aleksandargeo.wordpress.com/2019/04/15/reke>)

Слика 11. Нишава (Приватна архива)

У овој регији су заступљена и језера вештачког порекла. Најпознатија су: Власинско језеро и Завојско језеро.

Власинско језеро се налази у близини границе са Бугарском. На надморској висини од 1208 m, представља највише вештачко језеро у Србији. Има облик елипсе и једно је од највећих у Србији. Настало је изградњом бране и одржава свој водни биланс водом мањих притока и падавинама (Степановић, 1979).

Слика 11. Власинско језеро (<https://aleksandargeo.wordpress.com/2019/04/15/jezera>)

Власинско језеро је велики туристички центар. Оно је посећено због свог драгуљастог изгледа.

Слика 12. Власинско језеро (Приватна архива)

Завојско језеро је настало колувијалним процесима. Језеро је урвинско, што значи да је то тип тектонског језера, које настаје при јачим земљотресима или под утицајем човека, урвањем земљишта и преграђивањем реке. Језеро има дужину 17 km, а највећа дубина је 70 m, док је ширина до 300 m. Језеро пружа могућности за бављење спортовима на води. Осим услова за одмор, ова излетишта пружају и велике могућности за риболов, купање, скијање на води, роњење, сплаварење и сличне спортске активности (<https://www.topirot.com/posts/zavojsko>).

Слика 13. Завојско језеро (<https://aleksandargeo.wordpress.com/2019/04/15/jezera>)

Регија је богата минералним и термалним изворима. Овде се налазе Нишка бања, Пролом бања, Куршумлијска бања и Луковска бања, Врањска бања, Сијаринска бања и Бујановачка бања.

У североисточном делу Врањске котлине налази се Врањска бања на 420 m надморске висине. Највише се за ову бању прочуло у време Турака, када су у њој подигли више купатила. Хипертермални извори сведоче о некадашњој вулканској активности. Топли извори Врањске бање нису искоришћени на прави начин. Лековита вода са температуром од 50°C великим делом отиче у Јужну Мораву. У овој бањи лече се хронична, реуматична обољења, гинеколошки проблеми, кожне болести и обољења јетре, бубрега и дијабетеса (Марковић, 1980).

Југоисточно од Ниша, на ободу Нишке котлине налази се Нишка бања. Она представља лечилиште, а уједно и стално насеље са својим становницима. Бања поседује три извора: Главни извор, Сува бања и Школска чесма. Иако сезона траје целе године, између јула и септембра бања је најпосећенија. Лековита вода лечи несаницу, општу замореност, повећан крвни притисак, обољења желуца и црева на нервној бази, поремећај метаболизма и многе друге (Павловић, 2018).

Слика 14. Нишка бања (Приватна архива)

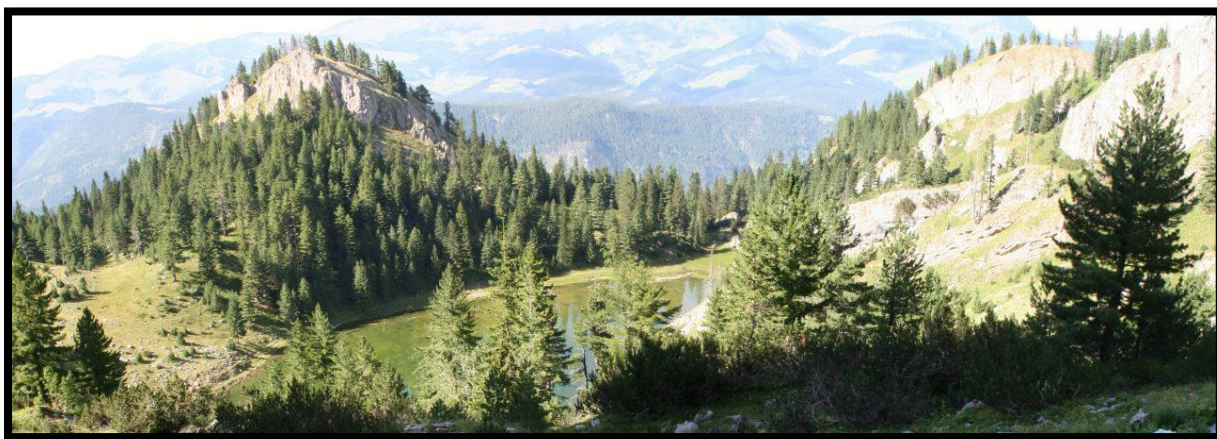
У долини Проломске реке налази се Пролом бања. Пролом бања поседује две групе термалних извора који се налазе у средишту бањског насеља. Она представља туристички центар Топлице због лековитих својстава термалне воде. Температура ове воде износи 34 °С. Вода Пролом бање се флашира и продаје као „Пролом вода“. Ова лековита вода коришћена је и у доба Римљана и Византије (Станковић, 2009).

У котлинском проширењу Луковске реке налази се Луковска бања. То је највиша бања у Србији са надморском висином од 700m. Бања има две групе термоминералних извора, а то су Горња и Доња бања. Призната је и као ваздушна бања, због климатских карактеристика које су погодне за лечење. Туристичка експанзија почиње почетком 21. века (Станковић, 2009).

Куршумлијска бања се налази у котлини Бањске реке. Топли извори отичу у корито, тако да речна вода има температуру од 33°С. Последњих година приметан је пад у броју туриста (Павловић, 2019).

6. БИЉНИ И ЖИВОТИЊСКИ СВЕТ

Биљни и животињски свет је развијен под утицајем подлоге коју је стварала Јужна Морава, као и шуме. Високо растиње чине буква, граб и храст. Приметан је велики број лековитог и самониклог јестивог биља. Овде су честа поља нане, кантариона, мајчине душице и другог лековитог биља (<https://curcicaleksandarjp.wordpress.com/2019/03/09/flora-i-fauna>).

Слика 15. Шуме Јужног Поморавља (<https://juznopomoravlje.wordpress.com>)

На планинама су приметне мешовите шуме. Њихову структуру чине мешовите листопадне шуме: буква, храст, граб и бреза у нижим областима и мешовите четинарске шуме: јела, смрча и црни бор на већим надморским висинама. У њима живе лисица, вук, дивља свиња, зец, јеж, смук и даждевњак, а од птица су заступљене врана, соко, јастреб, фазан, сова, детлић и др. Поред река се могу наћи топола, врба, јова и лужњак (Станковић, 2016).

Посебност овог региона чине две ендемичне и реликтне биљне врсте: росуља и зелениче. Росуља је биљка инсектождерка. Карактеристична је за терене Власине. Зелениче је зимзелени жбун, украсна биљка, чије је једино станиште у Србији Букова шума на Остроzubу (Марковић, 1980).

Слика 16. Росуља (<https://dpps.org.rs/priroda/rosulja-drosera-rotundifolia>)

Бројне животињске врсте су и законом заштићене као природне реткости, као што је шарени даждевњак. Приметно је и присуство речних ракова. Карактеристична је и појава великог броја поскока (<https://curcicaleksandarjp.wordpress.com/2019/03/09/flora-i-fauna>).

Фауна је богата многобројним врстама птица и разним врстама сисара као што су: куна златица, видра, вук, срна, водена ровчица (Павловић, 2019).

Слика 17. Шарени даждевњак (<https://dpps.org.rs/priroda/sareni-dazdevnjak-salamandra-salamandra>)

Водотоке настањује око тридесетак рибљих врста: деверика, караш, мрена, сом, скобаљ, шаран и друге. Власинско језеро је богато пастрмком, шараном, сомом, кленом и белим амуром (Станковић, 2016).

Слика 18. Клен (<https://ribolovci.rs/klen-riba-saranskog-roda/>)

Слика 19. Видра (<https://djole.dog/vidra-ishrana/>)

7. СТАНОВНИШТВО ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Јужно поморавље има више од 468, 500 становника, што је 6% укупне популације у Србији. Они су распоређени у 699 насеља (Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године ("Сл. гласник РС", бр. 21/2007)).

Регија је насељена досељеницима са Повардарја, Космета и измешаних предела Србије на истоку, док је мање динарских досељеника. По попису из 2011. најбројнији су Срби, а у Косовском поморављу Албанци. До средине 20. века било је много неписменог становништва, а пре Другог светског рата стање је било још неповољније (Павловић, 2019).

Становништво није равномерно распоређено. Велика концентрација људи је у долини Јужне Мораве, док су бочне регије слабо насељене. У Топличко – Јабланичкој регији живи више становника него у Власини и Крајишту. Становништво из периферних делова регије се иселава у градове у долини, па се Ниш, Лесковац и Врање увећавају, а околна подручја стагнирају. Стопа наталитета у општинама регије ниска, док је морталитет висок, па је природни прираштај негативан (Станковић, 2016).

Најзаступљеније је аутохтоно становништво. Међу новије досељеним становништвом највећи је број оних који су у место становања дошли са територије исте општине. Регија је у етничком смислу хомогена, сем периферних делова који су етнички разноврсни. Ниш је центар ове регије и популационо трећи град Србије, а секундарни центри су Лесковац, Врање и Алексинац (Павловић, 2019).

8. ПРИВРЕДА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Долина Јужне Мораве је најплоднији, привредно најразвијенији и најкомуникативнији део мезорегије. Пољопривредна производња је најизраженија у Лесковачкој котлини, а индустријски центри смештени су у Врању, Нишу и Лесковцу. Потенцијал за развој ове регије припада туризму као и рударству због резерви руда (Павловић, 2019).

На простору Јужне Србије има доста пољопривредног земљишта од чега је половина искоришћена за баште и оранице, нешто мањи део је под ливадама и пашњацима. На влажном терену око река су саднице кукуруза и конопље, башта и ливада. На вишим деловима котлина налазе се пшеница, воће, винова лоза и дуван. У пољопривредној производњи од поврћа гаји се паприка, парадајз и купус, највише у Лесковачкој котлини. Лесковачка котлина позната је по великом броју пластеника (Павловић, 2019).

Сточарство је заступљено у планинским крајевима. Бочни сливови Јужног поморавља привредно су слабије развијени и сиромашни. Власина је хидроенергетски и туристички значајнија од осталих регија, а Топлица је плоднија и саобраћајно боље повезана (Марковић и Павловић, 1995).

Очуване шуме погодују развоју дрвне индустрије у Куршумлији и Прокупљу. У овом делу је најразвијенија лака индустрија. У Врању се производи дуван и намештај, у Лесковцу текстил, лекови и козметика, а у Прокупљу текстил и намештај. Ова регија богата је рудама. Мрки угаљ у Алексиначкој котлини са знатним резервама користи се од 1883. и веома је квалитетан. Код Врања има асфалта, а близу Бесне кобиле рудник олова и цинка где се могу наћи волфрам, кобалт и бизмут као и графит и фосфат. Код Прешева има хрома, а код Бујановца антимонона и графита (Марковић и Павловић, 1995).

Рудник угља Алексинач поседује резерве угља и уљаних шкриљаца, такође мрког угља има још у близини Нишке бање у руднику Јелашница. У алексиначком басену постоји лежиште уљаних шкриљаца, а други басен значајан по овим резервама је Врањски басен (Павловић, 2019).

Слика 20. Дуванска индустрија – Philip Morris Corporation

(<https://www.gu.ni.rs/2018/10/16/obezezen-jubilej-15-godina-od-privatizacije-fabrike-duvana-u-nisu-aleksandar-jakovljevic-filip-morris-nastavicemo-ulaganja-u-srbiju>)

Носиоци привредног развоја су предузећа: Дуванска индустрија – Philip Morris Corporation, фабрике каблова Јура и Леони, фабрика електромотора – Џонсон електрик, текстилна индустрија – Бенетон, фабрика гумених производа – Вулкан, фабрика алуминијума – Нисал, Нишка млекара, грађевинска индустрија – Грађевинар, предузећа Летекс и Инкол, фармацевтска индустрија – Здравље, хемијска индустрија – Невена, прехрамбени комплекси – Месокомбинат, Токос, Улпин, и Млекара, пољопривредна фарма Поречје (Станковић, 2016).

У Врању су познате Дуванска индустрија Врање, фабрика намештаја – Симпо, фабрика грејних апарата – Алфа шам, фабрика обуће – Геокс. Прокушље је седиште бројних преудзећа, као што су: Фабрика обојених метала, металско предузеће – Топлица, фабрика стакла, металопрерађивачко предузеће Универзалшпромет – Фелдспат, индустрија кондиторских производа – Хисар, предузеће за производњу алкохола – Прокупац.

У Бујановцу се налази фабрика за флаширање минералне воде Хеба, у Владичином Хану фабрика омотног папира и амбалаже – ФОПА, у Сурдулици су ливница Мачкатица и Вунизол – фабрика термоизолационих материјала. У Нишу се налази највећа фабрика дувана. Лидери привредног развоја Алексинца су Фрад – фабрика филтера, Фахоп – фабрика савних цеви и профила, Емпа – фабрика за израду расветних тела, Грамер – фабрика текстила (Станковић, 2016).

Саобраћај у овој регији је веома добро развијен. Ова регија представља чвориште националне и међународне комуникације. Ниш је велика раскрсница путева и пруга које воде према Софији и Истанбулу, као и према Косову и Метохији. Изграђен је ауто-пут кроз Грделичку клисиру, као и два тунела „Манајле“ који је најдужи у Србији и „Предајане“. Значајно је споменути да поред друмског и железничког саобраћаја у овој регији развијен је и авио саобраћај са аеродромом „Константин Велики“ који се налази 4km од Ниша (Павловић, 2019).

Природни потенцијални за развој туризма Јужног Поморавља су бројни. Планине, повољна клима, вештачка језера, велики број бања и термалних извора, археолошки локалитети, уз повољан саобраћајни положај, представљају основу за развој различитих облика туризма. Највећи обим туристичког промета се остварује бањским, рекреативним и манифестационим туризмом. У Нишу се одржавају бројне манифестације културе и спорта: Филмски сусрети, Хорске свечаности, Октобарске музичке свечаности, Салон урбанизма, Нишка јесен, Цез фестивал, Фестивал камерне музике и Змајеви дани. У Лесковцу се организују манифестације које су посебно занимљиве туристима: Роштиљијада, Сајам текстила и текстилних машина и Октобарске свечаности. Туристима је посебно интересантна Ђавоља варош у чијој се околини налази црква брвнара, видиковци и могу се видети и стара рударска окна. (Станковић, С. 2016).

Слика 21. Цез фестивал Нишвил у Нишу (Приватна архива)

9. РАЗВИЈЕНОСТ РЕГИОНА ЈУЖНОГ ПОМОРАВЉА

Најнеповољнију ситуацију у Републици Србији имају два округа који чине Јужно поморавље. Од 13 општина, 10 је оних који нису развијени. Национални доходак по становнику у овим деловима је мањи од 50% републичког просека.

Јужно Поморавље је недовољно развијен регион у друштвено-економском смислу. Његова посебна одлика јесте општа депопулација.

Посебна предност Јужног поморавља је саобраћајни потенцијал који овом региону даје битну улогу у смислу спајања северног и јужног дела Балканског полуострва. Та ситуација је условљена развојем европског мултимодалног коридора Кс, који повезује Јужно поморавље са Нишом, Београдом и Скопљем (Петрић и Крунић, 2009).

Проширења овог коридора се поклапају са секундарним коридорима и аутопутевима региона, који обезбеђују везу са главним центрима у окружењу, Софијом, Солуном и Приштином (Крунић, Тошић и Милијић, 2009).

Развој овог региона је условљен ширим скупом фактора:

- нерешеним статусом Косова и Метохије,
- периферни географски положај одређених делова региона у односу на остатак територије,
- лоше стање локалне инфраструктуре, локалних путева,
- недовољан број државних граничних прелаза са Републиком Бугарском и Републиком Македонијом,
- депопулација у руралним и пограничним деловима региона,
- локална концентрација становништва у жупанији,
- младо и образовано становништво је напустили ове крајеве и они гравитирају ка Београду, Нишу, Крагујевцу, Крушевцу,
- уситњавање пољопривредног земљишта;

- неразвијена туристичка понуда;
- економска неразвијеност због мање инвестиционе активности и проблема технолошке заосталости,
- недовољна регионална кооперација постојећих компанија,
- недостатак квалификоване радне снаге (Петрић и Крунић, 2009).

Посебно је битно деловати на све ове факторе, у смислу минимизирања њиховог утицаја. Исто тако, од посебног значаја је обезбедити да предности које има овај регион доминирају и на тај начин да се искористе као домени конкурентске предности, као и да се у њих улаже. Потребно је сваки фактор ограничења сузбијати и то у што краћем року.

Принципи развоја овог региона треба да буду:

- активирање територијалног капитала региона, полазећи од планираних приоритета и активности, као и од активације региона посебно у погледу ПРА инструмента,
- заштита животне средине спречавањем деградације природних ресурса,
- равномернији субрегионални развој и распоред становништва, привреде и других делатности. Битно је људе усмерити ка областима интензивног раста и подстаћи развој малих и средњих производних капацитета. Значајно је подстицање регионалних функција у Лесковцу и Врању, а друге функције треба децентрализовати,
- адекватно решавање проблема депопулације уз примену мера које би могле утицати на опоравак привреде, иницијативе за рурални развој и развој инфраструктуре као и других комуналних услуга у мањим насељима,
- прилагодљивост тржишној економији, уз повећање иновација, ефикасности, већу подршку предузетништву, интеграцију и усклађеност пословних програма са захтевима тржишта (http://www.centarzarazvoj.org/dokumenti/sr/1_649_RPP_Juznog_Pomoravlja.pdf).

10. ЗАКЉУЧАК

Јужно Поморавље је регион у оквиру територије Републике Србије. Основни природни ресурси региона су: пољопривредно земљиште, ресурси геотермалних и минералних вода, хидропотенцијали, шуме и минерални ресурси. Културно-историјско наслеђе је такође богато и чини основу за развој туризма који је битан део унапређења стања региона, посебно у пограничним областима.

Овај регион се одликује вишедеценијском неразвијеношћу. Целокупна ситуација је отежана економским проблемима, незапосленостју, социјалним и демографским проблемима. Исто тако, приметан је и проблем дезинтеграције и фрагментације територије и недовољне интеграције у територију целокупне државе.

Потребно је радити на томе да дође до минимизирања регионалних разлика између најразвијенијих и најнеразвијенијих подручја. Исто тако је битно да везе између руралних и градских насеља буду што јаче.

Просторно-функционална интеграција региона и прекогранична комуникација мора бити од важности. Неопходно је да се обезбеди боља приступачност у смислу побољшања саобраћаја и општег протока информација. Побољшања у управљању водним ресурсима и пољопривредним земљиштем морају бити приметна и континуирана.

Постоји значајан туристички потенцијал који би требало да буде искоришћен као компетитивна предност региона. Туризам може бити покретач развоја целокупне територије Јужног Поморавља.

ЛИТЕРАТУРА

- Брауновић, С. (2013). Ефекти противерозионих радова на стање ерозије у Грделичкој клисури и Врањској котлини. Београд: Шумарски факултет.
- Крунић, Н., Тошић, Д., Милијић, С. (2009). Problems of spatial-functional organization of Južno pomoravlje region's network of settlements. In: SPATIUM International Review, No. 19.
- Марковић, Ј., Павловић, М. (1995). Географске регије Југославије (Србија и Црна Гора). Београд: Савремена администрација.
- Марковић, Ј.Б. (1980). Регионална географија СФРЈ. Београд: Грађевинска књига.
- Марковић, Ј.Б. (1980). Бање Југославије. Београд: Туристичка штампа.
- Павловић, М. (2019). Географске регије Србије 2, Планинско-котлинско-долинска макрорегија. Географски факултет Универзитета у Београду.
- Павловић, М. (2018). Географија Србије 1, Географски факултет Унививерзитета у Београду.
- Петрић, Ј., Крунић, Н. (2009). Regional disproportion encapsulated – Case studies of Južno pomoravlje and Timočka krajina regions of Serbia. 3rd Central European Conference in Regional Science – CERS.
- Петровић, Д., Манојловић, П. (2003). Геоморфологија. Београд: Географски факултет.
- Родић, Д. и Павловић, М. (1994). Географија Југославије 1. Београд: Савремена администрација.
- Стаменковић, С., Мартиновић, М. и Филиповић, И. (2001). Лесковац. У М. Ђуричић (Ур.). Географска енциклопедија насеља Србије, књ. II (стр. 408-449). Београд: Географски факултет, Агена, Стручна књига.
- Станковић, Ј. (2016). Географске одлике Јужног Поморавља. Ниш: Природно-математички факултет.
- Станковић, С. (2009). Бање Србије. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Станковић, С. (2016). Србија градови општине и насеља. Београд: Православна реч и Службени гласник.

Степановић, Ж. (1979). Власински хидроенергетски систем. Земља и људи, св. 29, Српско географско друштво.

Стратегија регионалног развоја Републике Србије за период од 2007. до 2012. године ("Сл. гласник РС", бр. 21/2007).

Завојско језеро, <https://www.topirot.com/posts/zavojsko>, 8.8.2023.

Регионални развојни план Јужног Поморавља, http://www.centarzarazvoj.org/dokumenti/sr/1_649_RPP_Juznog_Pomoravlja.pdf, 8.8.2023.

Флора и фауна Јужног Поморавља, <https://curcicaleksandarjp.wordpress.com/2019/03/09/flora-i-fauna>, 8.8.2023.

Лесковац, <https://pomoravljejužno.wordpress.com/gradovi>, 8.8.2023.

Ђавоља варош, <https://zzps.rs/wp/pdf/%C4%90avolja%20varos%CC%8C.pdf>, 8.8.2023.

Клима Јужног Поморавља, <https://aleksandargeo.wordpress.com/2019/04/15/klima/>, 8.8.2023.

ИЗЈАВА О АКАДЕМСКОЈ ЧЕСТИТОСТИ

Изјављујем да сам у приложеном раду поштовао/ла сва правила о академској честитости.

Овај писани рад резултат је искључиво мог личног рада, темељи се на мојим истраживањима и ослања се на наведену литературу.

У Београду, дана _____ године.

Потпис студента: